

Појединац у свету лажи

Прото-индо-европска реч за глагол *lagati*, *lewgh*, сматра се да је значила и кварити, тровати. Човек је, дакле, и пре него што је овладао пољопривредом и писмом, уочио да је бачен у кваран свет лажи, са којим мора да се бори. Но, чини се да је временом човекова потрага за истином и борба против лажи постала толико utkана у човекову културу и биће, да је свако време проглашавало себе за оно које зна истину и за оно које зна која лаж стоји на путу савршенијем друштву. Тако су стари Римљани, попут Салустија и Ливија, веровали да је истина у врлини, *in virtute*, а да су лажни луксуз и похлепа. У средњем веку истина је био Бог, а насупротив тој истини коју је Бог сам донео је ђавослка лаж коју је папа Гргур класификовао у седам смртних грехова. Свети Августин је, неколико векова пре Гргура, у *Држави божјој* и супротставио божју и световну државу, јасно одредивши шта је добро, а шта зло. На овом хронолошком пропутовању лентом историје, које не служи ничему до да да контекст кључном делу овог излагања – појединцу у *савременом* свету лажи, не можемо заобићи ни османаести век, где је просветитељско уверење да само разум сам може победити лаж, из овековне перспективе, а нарочито након дела Хоркхајмера и Адорна, очигледна лаж по себи. Уочимо још две лажи које су се издавале као оружје против лажи – деветнаестовековно обећање да непрекидни прогрес доводи до моралног побољшања човека и двадесетовековну обману да је људски живот само ресурс који служи да буде жртва великим идеолошким пројектима.

Били они идеалистички или материјалистички, грешка свих великих наратива насталих у прошлих двестотина година, и узрок њихове лажности, од Хегела, преко Маркса, до безбројних двадесетовековних мислилаца, лежи у историјском детерминизму. Сви они су искрено веровали у лаж да људска цивилизација има један непромењив ток који напредује до одређеног и непромењивог врхунца. Хегелу је тај врхунац било пруско уређење, Марксу и његовим следбеницима – комунистичко друштво, људима који су веровали у *laissez-faire* економију – напредно друштво у ком свако може да успе спрам својих врлина, а неким идеолошким дериватима двадесетог века исходиште је био тобожњи *хиљадугодишњи Рајх*. Иако су сви делили лажну претпоставку да људско друштво не може да крене уназад, једно им је заједничко – могли су да замисле будућност.

Која је наша, двадесетпрвековна, лаж? Пад Совјетског савеза и социјалистичких држава насталих по његовом моделу (и уз његову помоћ) убио је либералном моделу јединог конкурента у тржишту решења будућности. Пропаст пројекта стварања комунистичког друштва значио је за многе, попут Френсиса Фукујаме, крај историје. Победоносни крај историје, који је значио да је човек коначно пронашао модел за вечност: либералну тржишну економију. Ипак, 28 година касније, чини се да историја ипак није престала. Фукујамина теза брзо је, касније и од стране самог аутора, препозната као лаж. Упркос томе што је јасно да је лаж да је либерално капиталистичко друштво последње и врхунско дело човечанства, карактеристика нашег доба је то што још нико није предложио истину која ће се супротставити тој лажи. Још није пронађен Бог, разум, прогрес, или идеологија 21. века. Сви су свесни да економски модел који се заснива на неограниченом расту не може да буде одржив на планети са ограниченим ресурсима. Но, како се либерални капитализам оградио од свог ауторитарног деривата (фашизма) и како је осудио конкурента (комунизам) за злочине и неуспех, као да се поставио на пијадестал недодирљивости и непромењивости, не зато што је добар, него зато што је бољи од свега испробаног.

Где је појединац у том свету лажи? Појединац данас, по бројним истраживањима међу *миленијалцима*, први пут откад се прате генерацијски трендови не верује да ће живети боље од својих родитеља. Марк Фишер у својој књизи *Капиталистички реализам* износи податке о томе да се депресија у Великој Британији дуплирала и код жена (са 13 на 26 посто!) и код мушкараца (са 6 на 12%) у року од 15 година од 1983. године. Даљи, идеолошки проблем, последица лажи да је овакав капитализам крај историје, је атомизација депресивних људи. Свима њима преписују се лекови, говори се да је узрок депресије у недостатку некаквих хемикалија у њиховом мозгу и специфичним условима психо-физичког развоја. Требало би, пак, рећи – због *неспецифичних* услова психо-физичког развоја долази до недостатка хемикалија у мозгу четвртине жена и осмине мушкараца у развијеним земљама. За сваку другу болест, за коју није срамота признати да је проузрокована великим наративом, лажи нашег времена, која погоди толики број људи била би проглашена епидемија.

Слобода појединца слави се у данашњем друштву као нешто што под другим системима није могуће. Но, чини се да се ипак живимо не толико под надзором ауторитарног режима, колико надзором самих себе. Нема оног страшног Орвеловог Великог Брата, него Фукоовог савршеног затвореника, који надзире сопствено понашање превентивно како би избегао казну. Ово се очитује у страху, нарочито у англо-саксонском свету, да се не каже нешто увредљиво и политички некоректно. Људи који се плаше да говоре почеће и да се плаше да мисле. Поред тога, овај пост-фордовски пословни свет одликује бесконачно писање бирократских извештаја на послу, где се наводе некакви циљеви, стратегије, исходи, резултати. Да ли већином људи пишу извештај као слику стварности, или пак пишу извештај као слику жељене стварности, како би оправдали трошкове послодавцу, Министарству, или фондацији која их финансира? Шта онда разликује ово тржишно представљане лажне, жељене слике од извештаја о нормама и ударнуштву из фабрика у стаљинистичком периоду?

Напоследку, можемо закључити да је појединац у свету лажи данас рањивији него појединци из претходних векова. У прошлим временима, људи су имали велики наратив, лаж, у коју су веровали и са којом су милсили да могу да начине свет бољим местом. Данас, појединац не може да верује да је овај свет у ком живи горе од својих родитеља, у ком се природа систематски уништава зарад профита до тачке где ће планета бити уништена, добро место где ће од њега боље живети његови унуци, уколико не дође до корените промене. Проблем је, што до корените промене неће доћи без проналаска конкретне, целовите идеолошке алтернативе данашњем систему и без конструисања плана добре, праведне, слободне и еколошке будућности. Људи инстинктивно већ и траже такве моделе, они гледају уназад на прошле неуспешне покушаје, на Лењина и Че Гевару. Гледају у осамдесете, последњу деценију када се веровало у велики наратив добре будућности у либералном капитализму. Људи гледају, а капитал комодификује те носталгичне погледе уназад – ликови Лењина и понајвише Чеа красе разноврзне производе произведене у источној Азији за евро-атланско тржиште. Осамдесете је капитал претворио у непресушну краву музару за римејкове који доминирају биоскопима и културном сценом, наплативши скупо људима носталгију.

Људима 21. века потребан је излаз из лажи, из великог наратива о томе како нема алтернативе садашњем систему. Но, овај пут, када имамо свест о великим наративима коју људи из претходних векова нису имали, не треба да се осмисли нова лаж, други наратив, него да се конструише кохерентни модел, који би понудио људима будућност коју под оваквим системом неће ни имати због уништења планете. Људи су сазрели да недетерминистички, одговорно гледају у будућност, која може бити гора

ако се нешто не уради по том питању. И за крај, признајем, лагао сам. *Lewgh*, иако је прото-индо-европска реч за *лагати*, није значила и кварити, тровати. Човек је, дакле, и пре него што је овладао пољопривредом и писмом, умео да мисли појам *лажи* као самосталан. Но, чини се, тек је недавно уочио структуре моћи које стоје иза великих лажи, и тек сада може да их деконструише. То је и предност, али и терет савременог појединца у свету лажи.